

Osmanlı Taşrasında Bir Afetle Mücadele Örneği: 1890 Yozgat Seylabı

Yunus ÖZGER¹

Osmanlı Taşrasında Bir Afetle Mücadele Örneği:
1890 Yozgat Seylabı

Öz

Bu makale, Osmanlı arşiv belgeleri, gazete yazıları ve mersiye ışığında 1890 sel felaketini çok yönlü olarak ele almaktadır. Yozgat örneği üzerinden, Osmanlı yerel idarecilerinin afet ve kriz yönetim süreçlerini derinlemesine incelemektedir. Diğer taraftan, felaket sonrası başlatılan imar, inşa ve onarım faaliyetlerinin finansal yönetimi üzerinde durulmuştur. Sürecin başkent ile taşra arasında işleyiş biçimi, yaşanan zorluklar, getirilen çözüm şekilleri konusuna değinilmiştir. Son olarak, afetzedelerin meseleye bakışı, yerel ve merkezî idarenin yönetim anlayışının taşraya yansımaları konusu hakkında bilgi verilmiştir. Tarihe Yozgat Seylabı olarak geçen büyük sel felaketi 21 Ağustos 1890'da yaşandı. Yüzden fazla insan hayatını kaybetti. Şehrin sembollerinden Hoşyar Kadın Camisi tamamen yıkıldı. Bitişindeki Mihrimah Sultan Medresesinin dört odası tahrip oldu. Ermeni Katolik Kilisesi, kadınlar hamamı ve Rum mektebi de yıkılan yerler arasındaydı. Bunlar haricinde onlarca ev de kullanılmaz hale geldi.

Anahtar Kelimeler: Yozgat, 1890, Sel Felaketi, Seylabı Afet Yönetimi

An Example of Coping with a Disaster in the
Ottoman Provinces: The 1890 Yozgat Flood

Abstract

This article examines the 1890 flood disaster from multiple perspectives, drawing on Ottoman archival documents, newspaper articles, and elegies. Using the example of Yozgat, it provides an in-depth analysis of the disaster and crisis management processes of Ottoman local administrators. On the other hand, it focuses on the financial management of reconstruction, construction, and repair activities initiated after the disaster. It touches upon the functioning of the process between the capital and the provinces, the difficulties encountered, and the solutions implemented. Finally, it provides information about the perspective of the disaster victims and the reflections of the local and central administration's management approach on the provinces. The great flood disaster known to history as the Yozgat Flood occurred on August 21, 1890. Over a hundred people lost their lives. The Hoşyar Kadın Mosque, one of the city's symbols, was completely destroyed. Four rooms of the adjacent Mihrimah Sultan Madrasa were destroyed. The Armenian Catholic Church, the women's bathhouse, and the Greek school were also among the places destroyed. In addition to these, dozens of houses were rendered unusable.

Keywords: Yozgat, 1890, Flood Disaster, Flash Flood, Disaster Management

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Article

¹ Prof. Dr. Yozgat Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, yunus.ozger@bozok.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2830-9515

1. Giriş

Doğal afetler ve afetlerle mücadele, insanoğlunun tarih boyunca en çok zorlandığı alanlardan biridir. Deprem, sel ve yangın gibi afetler, geçmişten günümüze dünyanın her yerinde olduğu gibi muhtelif tarihlerde Osmanlı topraklarında da görüldü. Afetin etkisini asgari düzeye indirme odaklı eylem planları uygulayan devletler, doğa kurallarına uygun inşa teknikleri geliştirerek sorunu çözmeye çalışırlar. Bunların dikkate alınmadığı toplumlarda ise afetlerin felakete dönüşmesi kaçınılmaz hale gelmektedir.

Faroqhi, Osmanlı Arşivi'nde rastlanılan en eski tarihli sel felaketi belgesinin, Edirne civarında H.1100'de (1688-89) yaşanan afetle ilgili olduğunu söyler (Faroqhi, 2001:273). Oysa bu tarihten daha öncesine ait pek çok belge bulunmaktadır. Kanuni'nin son dönemlerinde 1564'te, İstanbul'da yağın ve tufan olarak nitelenen aşırı yağmur, suyollarını tahrip etmiştir. Tamirat için Edirne, Üsküp, Siroz ve Selanik şehirlerinden neccar (marangoz) göndermeleri istenmiştir (BOA. A. DVNSMHH, 6/258). Mısır Beylerbeyi'ne yazılan hükümde ise harabe olan kemerlerin tamiratında kullanılmak üzere ağaç ve taş nakli için 150 nefer hamal istenmiştir (BOA. A. DVNSMHH, 6/261). 1579 yılına ait bir mühimme kaydında, Mekke'de selden tahrip olan Haremeyn'in kâgir olarak inşasından bahsedilmektedir (BOA. A. DVNSMHH, 40/4). 1672 yılında yağmurların neden olduğu büyük sel, Vardar Köprüsü'nü kullanılmaz hale getirmiştir (BOA. İE.NF, 1/33). 1707'de malikâne usulüyle işletilen Çankırı (Kengri) memlahası, yaşanan sel felaketinden ötürü toprakla dolup tuz üretilemez hale gelmiştir (BOA. C.ML, 307/12529). 1740'da Prevadi Kazası ve civarında yağın yağmurların yol açtığı sel felaketi sebebiyle, ahalinin evleri on günü aşkın bir süre sular altında kalmış, dışarıdaki bütün mal ve eşyaları telef olmuştur (BOA. AE. SMHD.I, 1317/10176). 1770'te Gelibolu Baruthanesi'nde yaşandığı gibi bazen selden ötürü devletin savaş mühimmatı da büyük zarar görmüştür (BOA. D. BŞM. BRG. d, 18265). 1823'te Aksaray ve civarında yaşanan selden, binaların üçte biri ile Sultan Alaaddin tarafından inşa edilen köprü yıkılmış, evlerin içindeki mal ve eşyalar yok olmuştu (BOA. C.AS, 297/12332). Eylül 1847'de Manastır'da yaşanan sel felaketi, şehrin içinden akan Dragor Nehri'nin sularını yükseltmiş ve üzerindeki köprüyü yıkmıştı (BOA. A. MKT, 96/17). 1859'da Karadeniz Ereğli'de meydana gelen selde iki kişi hayatını kaybetmiş, 56 dükkân ve birkaç değirmen yıkılmıştı (BOA. A. MKT.MHH, 170/42).

Örneklerinin çoğaltılması pekâlâ mümkün olan bu elim olayların hemen ardından Osmanlı Devleti, sosyal devlet olmanın mesuliyetiyle harekete geçerek yaraları sarmaya çalışmıştır. Afetzedelere devlet hazinesinden destek gönderildiği gibi, yerel ve bölgesel düzeyde bazen de bizzat padişahın ve devlet adamlarının öncülüğü ve katkılarıyla yardım kampanyaları düzenlenmiştir. 1862'de Mekke'de yağmurların yol açtığı selden ötürü evleri harap, eşyası zayı olan ve zarar görenlere Sultan Abdülaziz, Hazine-i Hassa'dan destek göndermiştir (BOA. A. MKT. NZD, 407/66). 1888 yılında Tuna üzerindeki Adakale'de, selden dolayı afetzede olanlara Sultan II. Abdülhamid, bizzat 250 Osmanlı lirası iane göndermişti (BOA. HR.SYS, 1/39).

Sultan II. Abdülhamid'in hükümdarlığı döneminde selin yol açtığı ve felakete dönüştürdüğü şehirlerden biri de Yozgat idi. Aşağıda detaylıca değinileceği üzere felaketin yaşandığı 1890 tarihinde Yozgat, Ankara Vilayetine bağlı sancak merkeziydi. Yozgat seylabı, döneme ait Osmanlı arşiv vesikaları ve *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi gibi basın haberlerinin yanı sıra Yozgatlı bir bürokrat ve şair Yusuf Ziya Yozgadî'nin konuya dair kaleme aldığı mersiyesinde de genişçe yer bulmuştur. Belgeler ve buna istinaden yapılan haberlerin yansıdığı basın, meselenin resmî boyutunu ortaya koyarken, Yozgadî'nin mersiyesi, olayın toplumsal, duygusal ve değerler gibi farklı boyutlarını yansıtmaktadır. Bu çalışmanın amacı, arşiv vesikaları, gazete haberleri ve mersiye üzerinden 1890 Yozgat sel felaketinin idarî, mali ve kültürel yansımalarını ortaya çıkarmaktır. Yozgat şehir tarihine dair çeşitli araştırmalar bulunmakla beraber, 1890 sel felaketi konusu ilk defa bu çalışma ile ortaya konulacaktır. Araştırmada, afetin yaşandığı konum, afetin felakete dönüşümü, yerel idarecilerin afetle mücadele yöntemleri, afetin

boyutu, geride bıraktığı hasar, afetin ekonomiye etkisi sorularına cevap aranacaktır. Diğer taraftan yerel ve merkezî idarenin şehrin yeniden imar ve inşa süreçlerindeki rolleri konusu da aydınlığa kavuşturulacaktır.

2. Sel Felaketinin Boyutu

Yozgadî'nin mersiyesine bakılırsa, aslında 1890 yılının bahar mevsimi, Yozgat'ta kurak geçmiş;

Niyâz eylerken 'âlem rahmeti düşmezdi bir kaçtre
Felek yağdırmamışdı mevsiminde ebr-i nîsânı

beytinde ifade ettiği gibi, beklenen Nisan yağmurları dahi yağmamıştı (Yozgadî, 1316:13). Yozgatlı eskilerin ifadesine göre, şehre yağmurlar çoğunlukla Batı yönünden geliyordu. Ara sıra ise Nohutlu Tepesi'nin bulunduğu kuzey ve kuzey-doğu tarafından da gelmekteydi. Felaketi yaşayanların anlatımını köşesinde kaleme alan Abdülkadir Çapanoğlu, o seneki yağmurların yine kuzey-doğudan geldiğini ve canlı-cansız demeden önüne gelen her şeyi sürüklediğini yazmaktadır (Çapanoğlu, 2017:1). Bu anlatım, tarihî belgeler ve mersiye ile de örtüşmektedir. Takvimler 21 Ağustos 1890 Perşembe gününü gösterdiğinde, öğlen vakti aniden bastıran bir fırtına, ardından gelen yağmur ve dolu bir anda gündüzü geceye çevirmiştir (BOA. DH.MKT, 1754/67). Bir dere içinde bulunan Yozgat şehrinin, güney tarafı çam ağaçlarıyla örtülü büyük çamlık ile çevrelenmiş, çamlığın karşı tarafında şehrin kuzeyinde ise Nohutlu Tepe yer almaktadır. Belgeler ve yazar Çapanoğlu'nun büyüklerin anlatımına istinaden verdiği bilgilere göre sel, Nohutlu Tepe yönünden Çatak Mahallesi'nden aşağıya doğru gelmiştir. Ahali, telaş içerisindeyken şehrin Batı yönünden de büyük bir sel gelmiş ve sular birleşmiştir (Çapanoğlu, 2017:1). Bu anlatı, sözlü hafızanın uzun yıllardır korunduğunu ve yeni nesillere aktarıldığını göstermektedir.

Yozgadî'nin tufan olarak nitelediği büyük sel suları, dere ağızlarındaki evleri, konakları yıkıp geçti (Yozgadî, 1316: 12). Sırasöğüt Mahallesi'nde, eski Hastane Caddesi ile Nakıpzade Caddesi arasındaki Topal Salih'in bahçesinde bulunan Abbas Efendi Kadınlar Hamamı da selde tahrip oldu (Çapanoğlu, 2017:1). Yine bu civardaki Ermeni Katolik Kilisesi ile Sultan II.Mahmud'un ikinci kadını Hoşyar Kadın tarafından inşa ettirilen cami tamamen yıkıldı, medresenin ise dört odası tahrip oldu (BOA. Y.PRK. ASK, 63/85). Böylece yarım saatlik yağmur, hayatı felç etmeye yetti. Afet, kısa sürede felakete dönüştü. Başkente verilen resmî haberler, biraz geç olsa da basında yankılandı. 5 Eylül 1890'da *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi, mutasarrıfın Ankara Valiliğine gönderdiği bilgilere atfen felakete geniş yer ayırdı. Yozgat ve civarında yaşanan seli, "*şimdiye kadar emsali görülmemiş derecede, ansızın yağın dolu ve yağmurdan kaynaklanan bir felaket*" olarak sundu (Tercüman-ı Hakikat, nr.3645, s.4). Zarar gerçekten büyüktü. Evler ve ibadethaneler yıkıldı, can kayıpları yaşandı. Gazetenin çizdiği olumsuz tablonun bir benzeri, Yozgadî'nin mersiyesinde de vardı. Şaire göre sel afeti, dünyanın bütün sanatkâr kalemlerinin dahi tasvir etmekten aciz kalacağı kadar büyük ve korkunç bir bela idi (Yozgadî, 1316: 12,14). Aynı zamanda, boğulmakta olanların yardımına giden komşularını da aciz bırakan bir afetti.

*Yetişmiş idi mağrûkânın imdâdına arslanlar
Nihâyet anları da eyledi maḥkûm-ı fermânı*

Bu tarihte yaşanan sel, aslında sadece Yozgat'ı değil aynı zamanda Ankara telgraf hatlarını da vurmuştu. Bu esnada Yozgat'ta bulunan müfettiş Ali Bey, durumu derhal İstanbul'a bildirmişti. İletişimin aksamaması için yetkililer gece yarısına kadar cansiperane çalışmıştı. Ancak Ankara yönü ciddi oranda zarar gördüğünden, hiçbir tel açılacak durumda değildi. Sivas yönünden bir tel ile Amasya teli açılarak, geçici bir iletişim ağı kuruldu. Afet, Ankara yönünden gelmiş olduğundan, arızanın boyutunu tespit için o tarafa bir çavuşun riyasetinde yeteri miktar amele sevk edildi (BOA. Y.PRK.PT, 7/3). Afetin daha büyük felakete dönüşmemesi için en büyük görev Yozgat mutasarrıfı Abdulvahhap Paşa'ya

düşmüştü. Henüz iki ay önce atandığı Yozgat'ta yaşanan felaket, Paşa'nın da ilk büyük kriz yönetim sınavı olacaktı.

3.Ankara Valisi Abidin Paşa ile Yozgat Mutasarrıfı Abdulvahhap Paşa'nın Müşterek Afet Yönetim Stratejileri

Selin vurduğu 1890 senesi, aslında Yozgat yönetim tarihi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. 27 Mart 1889'dan beri şehrin mutasarrıflığı, bahsi geçen mersiyenin yazarı Yusuf Ziya Bey'in babası Hasan Hayri Paşa tarafından ifa edilmekteydi. Paşa, öncesinde Kırşehir'de görev yaparken, becayişle Yozgat'a tayin olmuştu (BOA. İ.DH, 1128/88104, Lef.2). Ancak Hasan Hayri Paşa, Yozgat redif livası Şemsi Paşa ile Ankara Valisi Abidin Paşa'nın şikâyet edilmelerinde etkisi olduğu anlaşılınca gözden düşmüştü. Dâhiliye Nazırı Ahmed Münir Paşa, onun doğum yeri olan Yozgat'ta görev yapmasının uygun olamayacağını Sadrazam Kâmil Paşa'ya bildirmiş, yerine eski Malatya Mutasarrıfı Ali Rıza Paşa'yı önermişti (BOA. Y.A.RES, 51/12, Lef.3). Ancak bu atama bir türlü gerçekleşmedi. Tarihler 18 Haziran 1890'ı gösterdiğinde, Yozgat mutasarrıflığına Abdulvahhap Paşa getirildi (BOA. İ.DH, 1184/92654, Lef.3). Hasan Hayri Paşa, başka bir şehre mutasarrıf atanmak için dilekçe verdi. Kendisine boş kadro bulunduğu değerlendirileceği söylenip, bu süre zarfında mazuliyet maaşı bağlanarak kenarda bekletildi (BOA. İ.DH, 1252/98224). Abdulvahhap Paşa ise Ağustos 1892 tarihinde Şehrizor Mutasarrıfı Ziya Paşa ile becayiş yapana kadar, Yozgat mutasarrıflığında kaldı (BOA. BEO, 42/3142). Ankara Valisi Abidin Paşa, onu genel olarak başarılı bulmuş olmalı ki, gösterdiği üstün hizmetlerden ve aşar ihalesindeki gayretlerinden ötürü, ileride Osmanlı Nişanı ile ödüllendirilmesi için öneride bulunacaktı (BOA. DH. MKT, 1943/31). Yukarıda ifade edildiği gibi daha iki ay gibi kısa bir süredir Yozgat'ın mülki amiri olan Abdulvahhap Paşa, bir anda sel felaketinin yol açtığı ciddi sorunlarla karşılaştı.

Kamu yönetimi açısından şehirlerin mülki amirleri, diğer doğal afetlerde olduğu gibi sel afetinde de tecrübeleri ışığında krizi yönetmeye ve halk üzerindeki olumsuz etkiyi azaltmaya çalışırlar. Gerçekte afet yönetimi, yaşanan bir afetin aşamalarıyla ilgili olarak geliştirilen politikalar ile alınan idarî karar ve buna göre yapılan faaliyetlerin bütünü olarak tanımlanır. Diğer bir deyişle afet yönetimi, afetin insanlara verebileceği zararı en aza indirmek için yapılması gereken önleyici ve koruyucu tedbirlerdir (Tyagi, 2010: 9-23). Genel kabule göre bir afet yönetiminde, yaşanan hadisenin öncesi, olay anı ve sonrası olmak üzere üç mühim safhası bulunur (Kyoo-Man Ha, 2020: 403-412). Yöneticilerin alacağı hızlı ve doğru kararlar, afetzedelere tesirini doğrudan etkileyen unsurlardır.

Yozgat sel felaketinde afet yönetimi, iki uçlu olarak gerçekleştirildi. Bunun için telgraf mekanizması aktif olarak kullanıldı. Tellerin zarar görmesi nedeniyle, ilk gün iletişimde beş-altı saat gecikme yaşandı (BOA. Y.A.HUS, 238/40 Lef. 3). Kriz, bir ucunda Yozgat Mutasarrıfı Abdulvahhap Paşa diğer ucunda Ankara Valisi Abidin Paşa olduğu halde yönetilmeye çalışıldı. Selzedenin hayatını normalleştirmek, yaralıların tedavisini gerçekleştirmek için olayın hemen ardından Abdulvahhap Paşa'nın başkanlığında ve askerî kumandanın da dâhil olduğu 24 kişiden oluşan bir komisyon kuruldu. Tahribatın boyutu ile ölü ve yaralı sayısını tespit etmek için dört koldan harekete geçildi. Alınan her yeni bilgi, vakit kaybetmeksizin bağlı bulunduğu Ankara Valiliğine de bildirildi (BOA. Y.MTV, 45/17; BOA. Y.A.HUS, 238/40, Lef.1). Ankara Valisi Abidin Paşa ise durumu Dâhiliye Nezareti'ne bildiriyordu. Nihayetinde haberler bir süre sonra Sadrazama kadar gidiyordu. İletişimin hızı, zamanına göre fena sayılmazdı. Öyle ki Sadrazam Kâmil Paşa, Dâhiliye Nazırı Münir Paşa'dan aldığı haberleri, olaydan sadece üç gün sonra 24 Ağustos 1890 tarihinde Sultan II. Abdülhamid'e aktarabiliyordu (BOA. Y.A.HUS, 238/40, Lef.1).

Ankara Valisi Abidin Paşa, vilayetine tabi Çorum ve Kırşehir sancakları ile bağlı kaza merkezlerinde birer iane (yardım) komisyonu oluşturdu. Ardından talimat vererek, yardım kampanyası düzenletti. Ankara merkezde ayrıca belediye reisinin başkanlığında bir komisyon daha oluşturuldu. Kriz masasının başkanı olan Yozgat mutasarrıfının verdiği ilk bilgilere göre felaketin boyutu çok vahimdi.

Hayatını kaybeden sayısı, ilk başta tahmini 200 olarak bildirilmişti. Harap olan ev sayısı ise 150 civarıydı. Yıkılan kilisedeki Ermeni Katolik ruhani reisi de sel sularına kapılarak hayatını kaybetmişti (Tercüman-ı Hakikat, 3645.4; BOA. Y.PRK. ASK, 63/85). İlk gün yapılan çalışmada, afetzedelere bir miktar yardım temin edildi, açıkta kalanlar uygun mekânlara yerleştirilmeye çalışıldı. Yaralı olan üç-dört kişinin tedavisi, şehirdeki iki tabip tarafından yapıldı (BOA. Y.A.HUS, 238/40, Lef. 2). Komisyonun çalışmaları neticesinde, afetin boyutları bir süre sonra daha da netleşti. Daha önce tahminen 150 civarı olarak bildirilen selzede hane sayısı, yeni çalışmalar ardından 63 olarak güncellendi (BOA. Y.PRK.UM, 21/9, Lef.1). Mutasarrıflığın daha sonra ilettiği bilgiye göre, selden yukarıda bahsi geçen kadınlar hamamı da çok büyük zarar görmüştü. Hamamın içi, kubbesine kadar sularla dolmuştu. İçindeki 17 kişi, canlarını kurtarmak için kubbenin üzerindeki camları kırarak elleriyle oraya tutunmaya çalıştı. Uzun süre yardım beklediler. Sular çekildikten sonra ancak kurtarılabildiler. Aynı hamamda bulabildikleri bir tahta üzerine çocuğuyla beraber uzanan bir kadın, sel basınca su üzerinde yüzmeye başladı. Kendisi kurtulsa da maalesef yanındaki çocuk boğularak can verdi. Diğerleri de o kadar şanslı değildi. Yıkılan kilisede ve hamamda kadın ve çocuklardan 50'den fazla insan hayatını kaybetti (BOA. Y.PRK.ASK, 63/85; Tercüman-ı Hakikat, nr.3645, s.4). Sel, meyve ağaçlarını bile kökünden söküp atmıştı. Yozgadî'nin ifadesiyle, şehir âdeta kıyameti yaşıyordu. Sanki İsrail sura üflemiş, can alıcı melek Azrail de insanların canlarını toplamaya başlamıştı (Yozgadî, 1316: 14).

*Üfürdi şüru İsrâfîl tekâpü itdi 'Azrâ'îl
Ayıldı zümre-i ğâfil düşünce cisme lertzânı*

Böylesi büyük felakette, afetzedeler yardım bekliyordu. Bu hususta en büyük çaba gösterenlerden biri mutasarrıf Abdulvahhap Paşa idi. Evvela afetzedeler için ihtiyaç duyulan çadır ve diğer gerekli malzemelerin listesini hazırlattı. Oluşturduğu komisyon marifetiyle Yozgat genelinden topladığı ianeyi muhtaçlara dağıttı (BOA. Y.PRK.UM, 21/9, Lef.1). Krizin atlatılabilmesi için herkese sorumluluk düşmekteydi. Bu bağlamda Tercüman-ı Hakikat gazetesi, afetzedeler lehine iyi bir gazetecilik örneği sergiledi. Okuyucularını hem afetten haberdar etti hem de onları parasal destek olma konusunda teşvik etti. Nitekim haberde, *"bu bî-çâreler hakkında ifâ-yı muâvenet-i hamiyetmendâne ile isbât-ı müessir-i insâniyet edecek erbâb-ı fütüvvet ve merhametin esâmisi dahi gazetemiz vâsıtasıyla derc u ilân edilecektir"* diyerek (Tercüman-ı Hakikat, nr.3645, s.4), Yozgat selzedelerine yardım edecek hamiyetperver insanların isimlerini gazetede duyuracaklarını bildirdi. Ancak sonraki sayılarında kampanyanın akıbetine dair bir habere ulaşamadı.

Yozgat yerel idaresi, kendi sorunlarıyla uğraşıyordu. Vilayet merkezi Ankara'ya ise bütün mülhakattan olumsuz haberler geliyordu. Felaket esasen sadece Yozgat ile sınırlı değildi. Aynı gün Ayaş ve civarı da öğlen yağın aşırı yağmurun etkisindeydi. Sokak ve çarşı araları sularla dolmuştu. Şiddetli yağmur, Ayaş merkezde tutuklu bulunan oğlunu görmek için yola çıkan, Yabanabad'a bağlı (Kızılcahamam) Sorgun köyünden 60 yaşlarındaki bir kadın ile 12 yaşındaki torununu da hayattan kopardı. Ayaş'a 10-15 beş dakika mesafede, şose üzerindeki köprü altına sığınan bu insanlar, sele kapılarak hayatlarını kaybettiler. Çocuğun cesedi o gün, kadının cesedi ise ertesi gün ancak bulunabildi. Yine Ayaş kasabası merkezinde yaşayan ulemadan Hasan Efendi'nin evine ve bazı iş yerlerine de sular doldu. Kitap ve eşyaları yok oldu. Çevredeki bazı harmanlar ve bahçeler de büyük zayıat gördü. Hatta bazı köylerde hayvanların telef olduğu haberleri geldi (Tercüman-ı Hakikat, nr.3645, s.4).

Ankara Valisi Abidin Paşa, 1890 yılı bahar ve yazında genel olarak Ankara vilayetinde büyük bir kuraklığın yaşandığına dikkat çekiyor ve bunu bir afet olarak değerlendiriyordu. Yozgat'ta yaşanan sel felaketini, bu afet zincirinin bir halkası olarak görüyordu (BOA. Y.PRK.UM, 21/9, Lef.1). Dolayısıyla Ankara Valisi, bir yandan Yozgat felaketzedelerine çare ararken, diğer yandan Ayaş ve civarındakiler için de çözüm üretmeye çalışıyordu. Zaten ekonomik olarak ciddi manada sorunlar yaşayan yöre halkının, bu felaketten tek başlarına kurtulmaları ise neredeyse imkânsızdı.

4.Afetzedelere Yardım Meselesi ve Sultan II. Abdülhamid'den Destek İstenmesi

Afetzedeler, felaketin ardından kendilerine yeterli yardım yapılmadığını söyleyip, önce Yozgat mutasarrıfı ardından Ankara valisinden destek beklediler. Hadiseden üç ay sonra Kasım 1890'da seslerini Ankara'ya duyurdular. Ancak Yozgat mutasarrıfı ve Ankara valisinin yaraları sarma çabalarını yetersiz buldular. Aslında yerel yöneticiler, kurdukları yardım komisyonu marifetiyle bir miktar para toplayıp, ihtiyaç sahiplerine dağıtmıştı. Ancak aşağıda detaylıca anlatılacağı üzere, felaketin toplam faturası 500.000 kuruş civarında ve dağıtılan yardım miktarı ise bunun % 6'sı oranında olup sadece 27.084 kuruştur (BOA. Y. MTV, 49/52, Lef. 1-2).

Ankara Valisi Abidin Paşa da çözüm arıyor ancak imkânlar yetersiz kalıyordu. Mabeyn Başkâtipliğine gönderdiği 24 Kasım 1890 tarihli yazıda, durumun vahametini ortaya koyuyordu. Vilayette yoğun çalışmalar yaptığını söyleyen Abidin Paşa, mağdurların çokluğu, kış mevsiminin yaklaşması nedeniyle, sefaletin her geçen gün arttığını söylüyordu. Halkın, bu sorundan kurtulabilmesi için padişahın desteğine ihtiyaç duyduklarını, *"merhamet ve şefkat-ı seniyye-i hazret-i cihânbânîye pek dilhûn bir sûrette arz-ı ihtiyâç ediyorlar"* cümlesiyle dile getiriyordu (BOA. Y.MTV, 46/91). Böylece resmî müracaat yapılmasına rağmen henüz bir dönüş sağlanmamıştı. Ağır kış koşulları yaşanmış, bahar yaklaşmaktaydı. Yozgatlı afetzedeler, aradan geçen 7 aylık zamana rağmen sorunlarının tam olarak çözülemediğinden tekrar şikâyet ettiler. Nihayetinde bir araya gelerek, Mart 1891'de mahzar adı verilen umumi bir dilekçe hazırlayıp (Devellioğlu, 2011), Sultan II. Abdülhamid'e iletmeye çalıştılar. Dilekçelerinde;

"vukû'bulan seylâbdan hâne ve eşyâ ve kâfe-i mâmelekleri mahv u hebâ olarak, barınacak meskenleri ve yiyecekleri olmadığından bahisle istid'â-yı merhamet-i seniyye-i hilâfetpenâhîlerini mutezammin vârid olub..." (BOA. Y.MTV, 49/52, Lef.1)

cümleleriyle, evlerini, eşyalarını ve bütün varlıklarını kaybettiklerini söylediler. Hâlâ barınacak mekân ve yiyecek sorunu yaşadıklarını ifade edip, padişahın yardımına başvurdular. Şair Yusuf Ziya Bey de ahaliyle aynı kanaatliydi. Felaket büyük, yaralar çoktu. Mersiyesinde, vücudum yaraların hedef tahtası oldu, buna bir çare yok mu? Diye arayışa girmişti. Ardından şair de durumun padişaha arz edilmesini istemişti. Ne de olsa padişah'tır ve elbet bir çare bulur diye düşünmekteydi. Şairin gözünde devrin padişahı, sadece Osmanlı hükümdarı değil aynı zamanda âlemin şahı idi. Haberdar edilirse, mutlaka yardım edecektir. Yozgadî'ye göre, cihan padişahı herkese şefkatle yaklaşır. Afetzedenin sesini duyduğunda, onun yardımından endişeye gerek bile kalmaz. Şairin gözünde padişah, cisimleşmiş bir yüceliktir, lütuf ve merhamet denildiğinde akla gelen bir kişidir (Yozgadî, 1316: 16).

*O şâhenşâh-ı eşfağ-var iken endîşe lâzım mı
Olur dil-sîr-i elţâfî dem-â-dem zîr-i destânı*

Böylece Yozgatlılar, dertlerini arz edip, seslerini padişaha duyurdular. Sultan II. Abdülhamid, başvuruyu yerinde görüp, meselenin çözümü için iane komisyonuna havale edilmek üzere evrakları Babiali'ye sevk etti (BOA. İ.DH, 1204/94219; BOA. Y.MTV, 49/52, Lef.1).

Padişahın emri gereği, meseleye bundan sonra yaverlerden Derviş Paşa bakacaktı. Çünkü Derviş Paşa, daha önce Ankara, Konya ve Adana vilayetlerinde yaşanan kıtlık hadiseleri nedeniyle kurulan komisyonun ikinci başkanıydı. İstanbul'dan doğrudan para gönderilmeyecekti. Osmanlı Hükûmeti'nin meseleye bakışı mekânsal ilişki boyutluydü. Hadise Yozgat'ta yaşandığına ve Yozgat'ta Ankara'ya bağlı olduğuna göre, çözüm merkezi de Ankara olmalıydı. Bu nedenle Derviş Paşa ve üstlendiği komisyon, Yozgat afetzedelerinin çözüm odağı hâline geldi (BOA. DH. MKT, 1901/68). Derviş Paşa, koordinasyonu sağlayacak ve elde ettiği verileri, İane Yüksek Komisyonu başkanı Rıza Paşa'ya bildirecekti. Derviş Paşa, zaman kaybetmeksizin işe koyuldu. İlk olarak Ankara Valiliğine bir yazı gönderip, felaketzedelerin genel durumu hakkında rapor istedi. Bir müddet sonra bilgiler eline ulaştı. 31 Mart 1891 tarihli vesikaya göre,

selzedelerin evlerinin tamir edilmesi ve zaruret durumlarının ortadan kalkması için 55.000 kuruşun acilen dağıtılması gerektiği tespiti yapıldı. İane Komisyonu, istenilen meblağın kıtlık mağdurları komisyonunun Ankara vilayetinden alacağı olan paradan tahsil edilebileceğini bildirdi. Bunun için padişahın komisyona yetki ve Babıali'ye talimat vermesini talep etti (BOA. Y.MTV, 49/52, Lef.1).

Aslında mevzuat gereği süren bürokratik süreç, afetzedelerin aleyhine işliyordu. Evraklar bir kurumdan ötekine dolaşıp duruyor ama sel mağdurlarının acil beklentileri ne yazık ki hızlıca karşılanamıyordu. Durumu öğrenen II. Abdülhamid, gereğinin bir an evvel yapılmasını istedi. Bunun üzerine Saray Başkâtibi Süreyya Paşa devreye girdi. 1 Nisan 1891'de Derviş Paşa'ya gönderdiği bir yazıyla, durum tespit defterini istedi. Yine bürokratik prosedürlere başlandı. İstenilen defterde, şimdiye kadar Yozgat felaketzedeleri için yapılan harcama tutarı ve ihtiyaç duyulan meblağ net olarak yazılacaktı (BOA. Y.MTV, 49/52, Lef. 1). Bütün bu işlemler hâliyle zaman alıyordu. Derviş Paşa, emir gereği bu talebi Ankara Valisi Abidin Paşa'ya, o da silsile yoluyla Yozgat Mutasarrıfı Abdulvahhab Paşa'ya gönderdi (BOA. Y.MTV, 49/52, Lef.7). Yazışmalar 1891 yılının Şubat ve Mart sonu ile Nisan başına kadar devam etti. Oysa sel felaketi Ağustos 1890'da yaşanmış, üzerinden 7-8 ay geçmiş ve hâlâ afetzedeler destek bekliyordu.

Nihayetinde Sultan II. Abdülhamid, Derviş Paşa'nın teklifini onayladı (BOA. İ.DH, 1221/95600). Vali Abidin Paşa, aslında ihtiyaç sahiplerinin belirlenme işini Yozgat mahalli idare meclisine bırakmanın doğru olmayacağını düşünüyordu. İstanbul ile yaptığı bir yazışmada; görevin buraya verilmesi hâlinde, "*mebâlîğ-i külliye talep ve işi i'zâm edecekleri vârid-i hâtir olduğundan*" şeklinde endişelerini bildirmişti (BOA. Y.PRK.UM, 21/9, Lef.3). Abidin Paşa, açıkçası mahallî yöneticilerin rakamları abartacağından ve ihtiyaçtan daha fazlasını isteyeceklerinden çekinmekteydi. Bu emir sonrası istenilen listeler Yozgat Mutasarrıfı Abdulvahhab Paşa, Yozgat Naibi Hafız Ömer Efendi ve komisyonun diğer üyelerince imzalı bir tablo hâlinde hazırlanıp gönderildi. Tablonun bir sütununda afetzede olan kişinin toplam zararı belirtilirken, diğer tarafında kendisine yapılan yardım miktarı gösterilmişti. Abdulvahhab Paşa, selden zarar görenlerin toplam hasarının 500.000 kuruşu aşkın olduğunu bildirmişti. Oysa listede bu rakam 447.400 kuruş olarak gösteriliyordu. Felakete uğrayanlar içerisinde ekonomik durumu iyi olanların kendi yaralarını sarmaya çalıştıkları ve onların iane defterine işlenmediğini de ilave etti. Geriye kalan, *ziyâde mutazarrar ve fevkalâde muhtâc ve bî-kes* olanların isimlerini deftere işlediğini söyledi.

Buna göre selden zarar gören ve zayıyatı hesaplanıp kendisine yardım edilenlerin sayısı 140 kişi idi. Bunlar arasında zayıyatı 20.000 kuruş, 30.000 kuruş olanlar bulunduğu gibi sadece 300 kuruş ve hatta 100 kuruş olanlar da vardı (BOA. Y.MTV, 49/52, Lef.3). Bildirilen toplam zayıyat 447.400 kuruştur. Yapılan yardım tutarı ise 27.084 kuruştur. Verilen destek tutarı, toplam zayıyatın sadece % 6'sı oranında idi. Bunu yeterli görmek imkânsızdı. Yıkılmış ve harap olmuş evlerin mümkün mertebe tamiri ve inşasıyla halkın sefaletten kurtarılabilmesi için en azından Maliye Hazinesi'nden 55.000 kuruşun daha ivedi olarak gönderilmesi gerekiyordu. Bu da şimdiye dek toplanılan ve dağıtılan yardım miktarının iki katına denk geliyordu (BOA. Y.MTV, 49/52, Lef. 3). Başka bir telgrafta ise ihtiyaç sahibi toplamı, 144 kişi olarak verilmiş ve hazineden 54.000 kuruş gönderilmesi istenmişti (BOA. Y.PRK.UM, 21/9, Lef.2). Bu tutar gönderilse bile hesaplanan zayıyatın ancak % 12'si kadardı. Dağıtılan kısım % 6 oranında idi. Bu durumda toplam zararın % 82'si yine karşılanamamış olacaktı.

Osmanlı maliyesinin katı kurallarının bürokratik engeline takılan paralar, acaba zamanında gönderilebildi mi? Veyahut paralar gönderildi ama muhasebe işlemlerinde mi sorun çıktı? Bu soruların cevabı, son derece karmaşık yazışmalar arasından, ancak azami dikkat gösterilerek bulanabilir. Evvela şunun ifade edilmesi gerekir, Yozgatlı afetzedelerin beklediği 54.000 kuruş acil yardım paketi, padişahın *bir an önce ödensin* şeklindeki emrine rağmen, prosedürlere takıldığından Mart 1891'den önce ödenememiştir. Ankara Valisi Abidin Paşa'nın ısrarlı talepleri sonrasında, padişahın 23 senetle *ihsân-ı şâhânesi* olarak ödeme emri verdiği 54.000 kuruşun akıbetini, yazışmaların takibiyle sonuçlandırmak mümkündür.

Yozgat Mutasarrıflığı ve Ankara Valiliğinin yazışmalarından ve para dağıtılan kişilerle ilgili düzenlenen listelerden, yardım parasının Sadrazamın 1 Mart 1891 tarihli telgrafının ardından dağıtılmaya başlandığı düşünülmektedir (BOA. Y.MTV, 49/52, Lef.7). Ancak yukarıda ifade edildiği gibi prosedürlerden ötürü ödemenin tam olarak yapılamadığı anlaşılmaktadır. Bunun üzerine durum Sadaret makamına yazılmış ancak oradan bir ödeme emri gönderilmemiştir. Talepler sonrasında Sadaret, 8 Nisan 1891'de Dâhiliye ve Maliye nezaretlerine gerekli emirleri yazarak süreci başlatmak istedi (BOA. İ.DH, 1256/98577). Fakat yine de arzu edilen gelişme yaşanmadı. Bazı afetzedelerin herhangi bir ödeme yapılmadığından şikâyetle bulunduğu Kasım 1891 tarihli dilekçeler, bu ana kadar dağıtım yapılmadığını ortaya koymaktadır (BOA. Y.MTV, 49/52, Lef. 6).

Yazışmalarda ödemenin 1892 yılı Kasım ayında tamamlandığı anlaşılmaktadır. Ankara vilayetinin Teşrin-i Sani 1308 cetvelinin (Kasım1892) irsalat hesabına, Yozgat Sancağı seylâbedegân ahalisine padişah ihsanı olarak 54.000 kuruşun verildiği ve onay için gönderildiği yazmaktadır (BOA. DH. MKT, 292/64, Lef. 2). Bunu teyit eden bir vesika da Yozgatlı Âlime Hatun'un diğerlerine nazaran kendisine daha az para verildiğinden şikâyetle yaptığı başvurusudur. Dilekçe, her ne kadar şikâyeti ihtiva etse de paranın dağıtıldığını da itiraf etmektedir. Bu durumda padişah yardımının, başvurunun yapıldığı Haziran 1893 öncesinde Yozgat'ta dağıtıldığı anlaşılmaktadır (BOA. BEO, 226/16908, Lef. 2).

4.1.Yardım Paralarının Muhasebeleştirilmesi Meselesi

Dağıtımın vaktinde yapılamaması esas sorun olmakla birlikte, kurumları uğraştıran diğer mühim mesele ise dağıtılan paraların resmî olarak kaydı ve muhasebeleştirilmesi süreci idi. Harcamalar, olağan bütçe harcaması şeklinde yapılmadığından, *muâmele-i tasdîkiye* adı verilen maliyenin muhasebeleştirme sürecinde (BOA. DH.MKT, 292/64, Lef.1), ciddi sorunlar yaşanmış ve 1895 yılı ortalarına kadar sorun çözülememiştir. İşin aslı fiilen yapılan yardımı, hukukî hale getirip mevzuata uygun biçimde deftere işlemek uzun zaman almıştır.

Muhasebeleştirme sürecinde Dâhiliye ile Maliye nezaretleri arasında gidip gelen birçok yazışma yapılmıştır. İlk olarak bahsi geçen ödeme senetleri onay için gönderildi. Ancak Maliye Nezareti sözü edilen tutarın harcama belgesiyle (sûret-i sarfı) ilgili sorunlar olduğunu söyledi. Ankara Valisi Abidin Paşa, 54.000 kuruşun harcama belgesini Dâhiliye Nezareti'ne sordu. Nezaret, meselenin çözümü için Maliye ile yazıştı. Önceki defterdarın 2 Şubat 1892 tarihinde Maliye Nezareti'ne işlem izni ve havale yapılması isteğini içeren bir telgraf gönderdiğini bildirdi. Maliye Nezareti bu telgrafa dört ay sonra 2 Haziran 1892'de olumsuz bir cevap gönderdi. Yozgat selzedelerine ödenecek paranın doğrudan havale yapılmasına imkân olmadığını söyledi. Bu cevap, işleri iyice zora soktu. Felaketin üzerinden neredeyse iki yıl geçmişti. Hâlâ paranın hangi kaynaktan gider olarak kaydedileceği meçhuldü. Maliye Nezareti, cevabi telgrafında bütçe kalemi kaynağı önerisinde de bulundu. Daha önce Ankara civarında yaşanan kıtlıkla mücadele için oluşturulan yardım komisyonunu işaret etti. Harcanan paranın komisyonun vilayetteki ihtiyaç sahiplerine dağıtılan hububat bedelinden alacağı olan 1.627.776 kuruştan tahsil edilmesini istedi. Ödeme karşılığında alınacak senetlerin ise Dâhiliye ödeneğinden düşülmek ve nakit yerine kabul edilmek üzere Hazine'ye verilmesini söyledi. Ancak Maliye'nin bu teklifi, Dâhiliye Nezareti tarafından *hangi emre istinat ettiği* açıkça belirtilmediğinden kabul edilmedi (BOA. DH.MKT. 292/64, Lef 3). Bu yazışma yapıldığında tarihler, 15 Aralık 1894'ü gösteriyordu. Felaketin üzerinden dört yıl geçmiş, Yozgat'ta ikinci defa Ermeni olayları baş göstermişti (Karaca, 2005). Bu arada Ankara Valiliğine Memduh Paşa atanmıştı (BOA. Y.MTV, 95/52). Abdulvahhap Paşa ise Yozgat mutasarrıflığından ayrılmıştı.

Sultan II. Abdülhamid'in ihsanı yani bir hediyesi olarak Yozgat afetzedelerine gönderilmesi emri verilen meblağın yazışmaları, yardımın verileceği mali kalemin belirsizliği ve muhasebeye nasıl işleneceği hususu netleştirilemediğinden 1895 yılı ortalarına kadar sürdü. Maliye Nezareti, Yozgat'a yapılan yardımın bir borç olmadığı, padişahın karşılıksız yardımı olduğundan, bu tür ödemelerin özel

izinle çözüldüğünü ifade etti. Ancak devamında yine bu masrafın Dâhiliye tahsisatına yazılması gerektiğini bildirdi. Dâhiliye Nezareti buna da itiraz etti. Anadolu kıtlıkzedeleri için kurulan komisyondan devredilen ianenin, kesinlikle hazine malı olamayacağını bildirdi. Afetzedeler için toplanan paradan, muhtaçlar için yapılan bu harcamanın, iane-i müdevvere hesabına masraf olarak kaydedilmesi gerektiğini söyleyip evrakı iade etti (BOA. DH.MKT, 292/64, Lef. 5).

İki kurum arasında sürüp giden yazışmaların amacı, afetzedelere ödenen ancak mali kaydı tamamlanmamış işlemlerin resmîleştirilmesini sağlamaktı. Sorunun kesin çözümünü haber veren vesikalara ulaşamadı ise de nihayetinde bir yol bulunduğu ve işlemlerin kayıtlandırıldığı kuvvetle muhtemeldir. Yardım meselenin resmî boyutu bir yana kimi afetzedeler ise kendilerine verileni yetersiz bulmuş ve duruma itiraz etmişlerdi.

5. Afetzedelerin İtirazları ve Hak Arayışı

Yukarıda bahsedildiği üzere kimi afetzedeler, daha 1891 yılı yaz aylarında yani afetten bir yıl geçmiş olmasına rağmen kendilerine padişah yardımının ulaşmadığından şikâyet etmişlerdi. Bunlardan biri Katolik milletinden Artin Efendi idi (BOA. DH.MKT, 1859/41). Diğerleri ise vekilleri Musa Kazım mührüyle hak arayışına girmişlerdi. Talepleri inceleyen padişah, gereği için yeniden talimat vererek sorunun çözülmesini istemiştir (BOA. Y.MTV, 49/52, Lef. 6). Dilekçede, padişahın emri gereği dağıtılması gereken paranın henüz kendilerine ödenmediğini bildirmişler, bunu da Yozgat mutasarrıfının becayiş yoluyla değiştirilmesine bağlamışlardır (BOA. DH.MKT, 1986/86). Süreyya Paşa, durumu derhal Sultan II. Abdülhamid'e iletmış ve padişahın emriyle *Bâb-ı âlî'ye te'kid-i madde* olarak yani yeniden tekitli bir yazı daha gönderilmiş ve meselenin çözülmesi istenmiştir (BOA.Y.MTV, 57/1).

Arzuhalle derdine derman arayanlardan biri de Yozgat'ın Çatak Mahallesi sakinlerinden Esmeoğlu merhum Mustafa'nın eşi Âlime Hatun idi. Bir hak arayışı örneği olarak karşımıza çıkan Âlime Hatun, sel felaketinin ardından üç sene geçmiş olmasına rağmen kendisine yeteri kadar yardım edilmediğinden şikâyetçi olmuştur. Yozgat bürokrasisi taleplerini karşılamadığı için çocuklarını Yozgat'ta bırakıp İstanbul'un yolunu tutmuştur. Felakette evinin ve içindeki bütün eşyanın yok olduğunu, dört çocukla ortada kaldığını dile getirmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in iradesiyle Yozgat'a 55.000 kuruş destek gönderildiğini, muhtaç olanlara 4.000-5.000 kuruş verildiğini, kendisine ise evi yıkılmış olmasına, dul ve dört çocukla ortada kalmış olmasına rağmen sadece 1.000 kuruş verildiğinden ötürü şikâyet etmiştir. Aynı durumda olanlara verilen miktar kadar talep ettiği halde alamadığını sözlerine eklemiştir. "*Çocuklarım orada bî-kes, câriyeleri burada bî-kes*" diyerek, evlatlarının Yozgat'ta kendisinin İstanbul'da kimsesiz olduğunu ve devletten-padişahın başka sığınacak bir yerinin kalmadığını söyleyerek, sorununa acil çözüm istemiştir. Âlime Hatun, "*emsâl-ı adîdem misillü bir bâb hânenin husûle getürülmesi*" yani emsalleri gibi kendisine bir göz ev yapılması talebinde bulunmuştur (BOA. BEO, 226/16908, Lef.2).

Gelişmeler üzerine Ankara Valisi Abidin Paşa, durumu Yozgat mutasarrıflığından sorup aldığı cevabı Sadarete gönderdi. Yozgat Mutasarrıfı gerek padişahın gönderdiği gerekse iane komisyonun verdiği paraların ihtiyaç sahiplerine 1.000 kuruş zayiata karşılık 280 kuruş destek şeklinde, oransal ve adil biçimde dağıtıldığını bildirdi. Âlime Hatun'a da bu şekilde yardım verildiğini ve yapılan ödemenin doğru olduğunu ifade etti (BOA. BEO, 232/17378, Lef.3). Yazışmanın tarihinin 6 Temmuz 1893 olması, selzedelerin sorunlarının aradan üç yıl geçmesine rağmen hâlâ çözülemediğinin en büyük göstergesidir. Her ne kadar iane ya da başka yolla destekler sağlandıysa da muhtaç insanların problemlerinin çözümü uzun yıllar almıştır. Öte yandan yöneticileri bekleyen diğer bir sorun da yıkılan yerlerin yeniden inşası süreciydi.

6. Onarım-Tamirat ve İnşa Faaliyetleri

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Yozgat şehri, felaketin izlerini uzun zaman silememiştir. Aradan geçen yıllardan sonra, imkânlar ölçüsünde kamu hizmeti veren binaların tamir, onarım ve yeniden inşasına teşebbüs edilmiştir. Bu bağlamda Hoşyar Kadın Medrese ve Camisi, yakınlarında bulunan iki gözlü taş köprü ve Rum mektebinin inşası süreçleri başlatılmıştır.

6.1.Hoşyar Kadın Efendi Külliyesinin Tamiri

Sultan II. Mahmud'un ikinci kadını Hoşyar Kadın, 1844'te Yozgat merkezde Köseoğlu Mahallesi'nde, kızı Mihrimah Sultan adına (BOA.TS. MA.e, 669/62, Lef. 4) 12 odalı, bir dersaneli ve müstemilatlı bir medrese inşa ettirmişti (BOA.TS. MA.e, 564/38, vr.5-b). Medresenin 1845'te müderrisi olan İbrahim Efendi, yazdığı bir mektubun altına kendisini, *Esseyyid İbrâhîm el-müderriş fi-medrese-i Mihr-i Mâh Sultân kasaba-ı Yozgâd* şeklinde tanıtmıştır (BOA. TS.MA.e, 695/35, Lef.4). Cami ise bundan dört yıl sonra 1848'de yine Hoşyar Kadın Efendi tarafından, medresenin ilk müderrisi Yozgatlı Dersiam İbrahim Efendi marifetiyle yaptırılmıştır (BOA. TS. MA. e, 669/62, Lef.2, BOA. İ.EV, 26/49, Lef.3). Ayrıca Hoşyar Kadın'ın hizmetinden bulunan Şemsiye Kalfa da 1851 yılında buraya iki adet çeşme yaptırmıştı (BOA. TS.MA.e, 564/38, Lef.11).

Medresesiyle birlikte cami âdeta küçük bir külliye özelliğindedir. Günümüzde cami ibadete açık olmakla birlikte medrese mevcut değildir. Taş işçiliği ile cephe tasarımı açısından Yozgat'taki diğer camilerden farklılık göstermektedir (Mumcuoğlu, 2024). Camiyi yaptıran Hoşyar Kadın Efendi'nin adıyla yıllarca bilinen cami, daha sonra Nakipzade Cami olarak anılmaya başlamıştır (Acun, 2005), günümüzde de bu şekilde isimlendirilmektedir. Bu değişikliğin, burada yıllarca ders veren ve halk tarafından da sevildiği söylenen Müderris Nakip Ali Efendi'den kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Oral, 2017). 1890 yılı sel felaketinde, "*cami-i şerif ile medresenin dört odasını tuğyân-ı miyâh mahveylemiş*", böylece cami tamamen yıkılmış, bitişindeki medresenin ise dört odası tahrip olmuştu (BOA. İ.ŞD, 118/7080, Lef.1). Afet raporunda yıkıldığından söz edilen cami ve medrese burasıdır.

Felaket sonrası dönemde, Yozgat yöneticileri cami ile medrese odalarının ve caminin suyollarının imar ve inşası için harekete geçmişlerdir. Hazırladıkları mahzar, bir süre sonra Sultan II. Abdülhamid'e takdim edilmiştir. Padişah, gerekli onarım ve inşa faaliyetinin yapılmasını onaylamış ve gereği için Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne sevk etmiştir. İşleme başlanabilmesi için tahrip olan yerlerin keşfi gerçekleştirilmiş ve toplamda 53.384 kuruş masrafının olacağı tespit edilmiştir. Yozgat'tan gönderilen keşif defteri, Masarifat İdaresi'ne havale edilmiştir. Ancak cami ve medreseyi yaptıran Hoşyar Kadın tarafından kurulan vakfın, bu masrafı karşılayacak gücünün olmadığı anlaşılmıştır. Sultan II. Abdülhamid'in tamirat ve imarın yapılmasına dair irade-i seniyyesinin çıkmış olması, yöneticileri kaynak arayışına sevk etmiştir. Bir süre sonra aranan çözüm bulunmuştur. Benzer durumdaki tamiratlarda olduğu gibi, bunun giderlerinin de Hazine-i Evkafın Maliye Hazinesindeki *sinîn-i atîka matlûbundan* düşülmek üzere, mahallî mal sandığından ödenmesi kararlaştırılmıştır. Böylece Sultan II. Abdülhamid'in 23 Mayıs 1892 tarihli iradesi gereği, inşa için gerekli olan para, vakıflar hazinesinin, devlet hazinesinden önceki yıllara ait alacaklarından karşılanmasıyla kaynak sorunu çözülmüştür. İnşa ve onarım işlemi, Evkaf Meclis-i İdaresi tarafından onaylanmış, ardından Maliye Nezareti'yle de iletişim sağlanmıştır. Sürecin evkaf müdürü, evkaf komisyonu ve meclis-i idare üyelerinden birinin gözetiminde ve emanet usulüyle icrasına karar verilmiştir. Masrafın muhasebeleştirilmesi işlemi ise padişahlar tarafından kurulan vakıflara (selatin-i izam evkaf-ı şerife) masraf kaydı düşülmesi yoluyla çözülmüştür (BOA. İ.ŞD, 118/7080, Lef. 2; BOA. BEO, 9/660, Lef.2).

Belgelerden anlaşıldığına göre, padişah emri sonrası cami, yeni baştan inşa edilmeye başlandı (BOA. İ.ŞD, 181/67). Ancak bir süre sonra tahsis edilen para yetersiz kaldı ve bu nedenle caminin inşası ve medrese odalarıyla suyolları ve çeşmelerin tamiratı işi uzadı. 1900 senesine gelindiğinde, kalan kısımların bitirilmesi için 36.268 kuruşa daha ihtiyaç duyuldu (BOA. ŞD, 152/47). Devreye yine Sultan II. Abdülhamid girdi. 12 Aralık 1900 tarihli iradesiyle, istenilen paranın gönderilmesini onayladı (BOA. İ.

EV, 26/49, Lef.3). Ankara vilayetinin kamu gelirlerinden havale yoluyla kaynak sorunu çözüldü. 1903 senesine kadar 26.000 kuruşu harcandı ve eksikler büyük oranda giderildi. Ancak daha sonra paranın harcama izninde yaşanan bürokratik problemler nedeniyle çalışmalar durdu. Bu nedenle minarenin şerefeden yukarısı, caminin mihrabı, çeşme ve su yolu gibi bölümleri noksan kaldı (BOA. DH. MKT, 722/41, Lef.1). Medresenin dört odasının tamiratı bilgisine ise yer verilmemiştir. Sürecin en başında camiyle birlikte medresenin dört odasının da inşası kararlaştırıldığına ve burada zikredilen eksik kalan bölümler arasında bulunmadığına göre, odaların bu süreçte onarım işleminin tamamlandığı düşünülebilir.

Kalan kısımların tamamlanması için gerekli yazışmalar, kısa sürede tekrar başlatıldı. Bu bağlamda Ankara Valisi Cevad Paşa, Yozgat'tan gelen harcama izni verilmesi talebini, 27 Mayıs 1903'te Dâhiliye Nezareti'ne gönderdi (BOA. DH. MKT, 722/41, Lef.2). 24 Eylül 1903'te ise talepler Evkaf Nezareti'ne ulaştı. Oradan olumlu bir dönüş alınamayınca tekiden bir yazı daha gönderildi. Bunun üzerine Evkaf Nazırı Abdullah Galip Paşa, 1 Nisan 1904'te Dâhiliye Nezareti'ne cevap gönderdi. Caminin kalan kısımlarının onarımı için talep edilen harcama iznini Maliye Nezareti'ne yazdıklarını, işleminin muhasebeleştirilmesi için 1901 yılı Evkaf tahsisatından mahsup edilmesini önerdiklerini, ancak bir türlü cevap gelmediğini bildirdi (BOA. DH. MKT, 722/41, Lef.8). Maliye Nezareti'nin beklenen cevabı ve harcama izni havalenamesi, 28 Nisan 1904'te Dâhiliye Nezareti'ne gönderildi (BOA. DH.MKT, 722/41, Lef.8). Ancak herhalde bakanlıklar ve vilayet arasındaki bürokratik işlemlerden olsa gerek, 1906 yılına ait yazışmalarda bile halen tadilatın bitirilemediğinden söz ediliyordu. Uzayan süreçten ötürü caminin müteahhidi şikâyete başlamış ve eksikler giderilmediğinden cami de bir türlü ibadete açılmamıştır. Öyle anlaşılıyor ki, 1904 yılı sonlarında verilen izin ardından tekrar onarım faaliyetlerine başlanmıştır. 1907 tarihinde inşaat müteahhidi Süleyman Ağa, *müceddeden inşâ* ettiği cami inşaatından ötürü 4.516 kuruş daha alacak talebinde bulunmuştu (BOA. ŞD. 181/67). İlgili kurumlar da bu talebi haklı bularak ödeme yolları aramışlardır. Konuyla ilgili elde ettiğimiz veriler ışığında, inşaatın 1906 yılı sonları veyahut 1907 yılı başlarında tamamlandığını ve caminin de bu tarihlerde yeniden ibadete açıldığını söylemek mümkündür.

Medresenin durumuna gelince, 1891 (Ankara Vilayet Salnamesi, 1891) ve 1893 tarihli Ankara Vilayeti salnamelerindeki Yozgat medreselerine dair sayısal veriler (Ankara Vilayet Salnamesi, 1893) mezkûr medresenin felaket sonrasında tamamen kapanmadığı ve diğer odalarında eğitimi sürdürdüğünü düşündürmektedir. Ayrıca eldeki en eski tarihli ilk Maarif Salnamesinde (1898) Köseoğlu Mahallesi'ne konumlandırılan ve Nazırzade (Natırzade) ismiyle varlığını devam ettiren medresenin 59 talebesinin bulunduğu bilgisi bu fikri güçlendirmektedir (Karaca, 2004). 1900 senesinde de durum aynıdır (Maarif Nezareti Salnamesi, 1900). Günümüzde cami, Nakipzade adıyla ibadete açıktır. Ancak medrese mevcut değildir. Medresenin akıbetine dair bir kayda ne yazık ki rastlanılmadı.

6.2.İki Çay Ağı Köprüsünün Yapımı

Yozgat'ta yeniden bir felaketin yaşanmaması ya da vukuunda zararı aza indirmeye yönelik projeler de hayata geçirildi. Bunlardan biri de Hoşyar Kadın Caminin yakınına bir köprü inşası projesiydi. Bu kapsamda selin geldiği dere üzerine, iki çay ağı denilen yere iki gözlü bir taş köprü inşa edildi. Malumat gazetesinde fotoğrafı da bulunan, herhangi bir isimle de anılmayan köprünün açılışı 1898 yılında gerçekleşti (Malumat, 148). Yozgat vakıflarıyla ilgili yapılan bir çalışmada, Kirazlı Dere ile Taşköprü Deresi'nin birleştiği kavşak üzerindeki çifte kemerli ve çift gözlü bir köprüden söz edilmekte ve bu köprünün Çapanoğlu Ahmet Bey adıyla anıldığı ileri sürülmektedir (Ergin, 2014: 170). Şayet bu bilgi doğruysa, bu durumda zikredilen iki çay; Kirazlıdere ve Taşköprü Deresi, köprü de Çapanoğlu Ahmet Bey Köprüsü olmalıdır.

Resim:1-1898’de açılışı yapılan iki gözlü taş köprü (Malumat Gazetesi, 148).

6.3.Rum Mektebinin Tamiri

Selin zarar verdiği ve kullanılamaz hale getirdiği mekânlardan biri de Rum mektebi idi. Yozgat Rum Meclis-i Ruhanisi, mektebi tamamen yıkıp yerine kız ve erkek çocukların eğitimi için iki ayrı yeni okul inşa etmek istedi. Gerekli hazırlıkları yapıp, felaketten bir yıl sonra ruhsat başvurusu yaptı (BOA. ŞD, 2591/2, Lef.3). İlgili kurumlar incelemelerini tamamlayıp, evrakları Sadarete gönderdiler. Bu bağlamda Adliye ve Mezahip Nezareti, mektebin inşasında bir mahzur olmadığı şeklinde görüşünü bildirdi (BOA. ŞD, 2591/2, Lef.7). Daha sonra dosya Sadarete gönderildi. Sadrazam Cevad Paşa, başvurunun yapıldığı tarihlerde Yozgat’ta Rum cemaatinin 177 hanede kadın-erkek toplam 871 nüfusu bulunduğunu tespit ettirdi. Gelen yazışmalardan ve ilgili kurumlardan elde edilen veriler doğrultusunda değerlendirmeler yapıldı. Mevcut kız mektebinin selden zarar gören eski mektebe 10-15 metre uzaklıkta, erkek mektebinin kilise avlusuna 10-15 metre uzaklıkta bulunduğunu, yapılması istenen yeni mektebin 600 lira masrafının olacağını ve bunun da Rum halkın zenginleri tarafından karşılanacağı anlaşıldı. Cevad Paşa, bu şekilde mektep inşasının herhangi bir sakıncası olmadığını mahallinden de bildirildiğini ifade etti ve onay için padişaha sundu. Sultan II. Abdülhamid de Sadrazam Cevad Paşa’nın arzını 6 Mayıs 1892’de aynen onayladı (BOA. BEO, 8/566, Lef.2). Böylece yıkılan mektebin yerine yenisini inşasına izin verildi. 1898 yılı Maarif Salnamesinde Rum metropoliti adına ruhsatı verilmiş olan bir Rum mektebinin kaydının bulunması (Maarif Salnamesi, 1898, s.865-866) mektebin bu tarihte açık olduğunu gösterir.

Sonuç

21 Ağustos 1890’da Yozgat şehir merkezinde meydana gelen sel felaketi, gerek fiziki tahribatın boyutu gerekse toplumsal etkileri açısından çok önemli bir tarihsel vakadır. Yarım saatlik bir yağmur ve dolu, hayatı felç etmiştir. Afetin ortaya çıkardığı hasar, sadece halkın meskenlerini değil aynı zamanda şehrin sembol yapılarından biri olan Sultan II. Mahmud’un eşlerinden Hoşyar Kadın tarafından yaptırılmış olan camiye de tamamen yıkılmış, medresenin ise dört odasını kullanılamaz hale getirmiştir. Bundan başka Ermeni Katolik Kilisesi ve Rum Mektebi, şehirdeki kadınlar hamamı da yıkılmıştır. Afette 63 ev yok olmuş, toplamda ise 140 hane yardıma muhtaç duruma gelmiştir. Böylece afet, hem bireysel hem de kamusal alanda büyük bir sosyo-ekonomik hasara yol açmıştır. Dönemin Yozgat mutasarrıfı Abdulvahhap Paşa ve Ankara Valisi Abidin Paşa koordineli biçimde krizi yönetmeye çalışmışlardır. Günümüz çağdaş afet yönetim kurallarına uygun biçimde, kriz masası ve ekipler oluşturulmuş, yerinde gözlemler yapılmıştır. İdari hiyerarşiye dikkat edilerek, kurumlar arası iletişim kanalları açık tutulmaya çalışılmıştır. Yerelde düzenlenen yardım organizasyonu, felaketin etkisini yok etmeye yetmemiştir. Bu

nedenle Osmanlı başkentinden ve padişahın destek istenmek zorunda kalınmıştır. Afetzedelerin yaralarının tamamen sarılması uzun zaman almıştır. Devletin afet esnasında selzedelere yaptığı yardımlar ve bu yardımların kayıt altına alınması süreçlerinde yaşanan bürokratik işlemler, halk arasında sızlanmalara yol açmıştır. Bu da Osmanlı maliye ve yönetim sistemi ve anlayışının kriz dönemlerinde nasıl işlediğini göstermesi açısından kayda değerdir.

Afet yönetimin son aşaması ise yıkılan yerlerin yeniden inşa, tamir ve onarım süreçlerinin tamamlanması evresidir. Bu bağlamda Hoşyar Kadın Camii ve müstemilatı biraz uzun zaman olsa da yeniden inşa edilmiştir. Camii vakfının bunu finanse edecek gücü olmadığından, masraflar devlet hazinesinden karşılanmıştır. Hâliyle bu da onarım ve inşa süresini uzatmıştır. Öyle ki Hoşyar Kadın Camii, ancak 1906 yılı sonlarında tekrar ibadete açılabilmiştir. Caminin hemen yanına yine devlet eliyle yaptırılan iki gözlü taş köprü ise 1898 yılında tamamlanmıştır. Diğer binalar ve ahalinin meskenlerinin inşasıyla birlikte Yozgat şehri, yeniden yapılandırılmış ve kamusal düzen tekrar sağlanmıştır. Bu meyanda 1890 Yozgat seylâbı, sadece bir doğa olayı değil, aynı zamanda XIX. yüzyılın son döneminde icra edilen bir afet yönetiminin işleyişinin de örneği olmuştur. Diğer taraftan konuyla ilgili arşiv belgeleri, meselenin idari ve mali boyutunu ortaya koyarken; Yozgatlı Yusuf Ziya Bey'in mersiyesi de ahalinin duygu ve değerleri boyutunu yansıtmıştır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma için etik kurul izni alma gerekliliği yoktur. Etik kurul izni bulunmamaktadır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Yazarın makaleye katkısı %100'dür.

Çıkar Beyanı

Çalışmadan kaynaklı herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi (BOA)
Amedî Mektûbî Kalemi (A.MKT). 96/17.
Amedî Mektûbî Kalemi Mühimme Evrakı (A.MKT.MHM). 170/42.
Amedî Mektûbî Kalemi Nezaret Evrakı (A.MKT.NZD). 407/66.
Bab-ı Âli Evrak Odası (BEO). 8/566, 9/660, 42/3142, 226/16908, 232/17378.
Bab-ı Defteri Başmuhasebe Gelibolu Baruthanesi Defterleri (D.BŞM.BRG.d). 18265.
Cevdet Askeriyye (C.AS). 297/12332.
Cevdet Maliye (C.ML). 307/12529.
Dahiliye Mektûbî Kalemi (DH.MKT). 292/64, 722/41, 1745/52, 1754/67, 1859/41, 1901/68, 1943/31, 1986/86.
Divan-ı Hümayun Sadaret Mühimme Kalemi (A.DVNSMHM). 6/40.
Hariciye Nezareti Siyasî Kısım Evrakı (HR.SYS). 1/39.
İbnülemin Umur-ı Nafia (İE.NF). 1/33.
İrade Dahiliye (İ.DH). 1128/88104, 1184/92654, 1204/94219, 1221/95600, 1252/98224, 1256/98577.
İrade Evkâf (İ.EV). 26/49.
İrade Evkaf (İ.EV). 26/49.
İrade Şûrâ-yı Devlet (İ.ŞD). 118/7080, 181/67.
Sadaret Müteferrika ve Hususî Evrakı (AE. SMHD.I). 1317/10176.
Şûrâ-yı Devlet Evrakı (ŞD). 152/47, 181/67, 2591/2.
Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e), 564/38, 669/62, 695/35.
Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV). 45/17, 46/91, 49/52, 57/1.
Yıldız Perakende Askeriye Evrakı (Y.PRK.ASK). 63/85.
Yıldız Perakende Evrakı Posta Telgraf Nezareti Maruzatı (Y.PRK.PT). 7/3.
Yıldız Perakende Evrakı Umumi (Y.PRK.UM). 21/9.
Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS). 238/40.
Yıldız Sadaret Resmî Maruzat Evrakı (Y.A.RES). 51/12.

Araştırma-İnceleme Eserler

- Acun, H. (2005). *Bozok Sancağı'nda (Yozgat ili) Türk mimarisi*. Ankara: TTK Yayınları.
Çapanoğlu, A. K. (2017). "Büyük Sel". *Yozgat Gazetesi*.
Devellioğlu, F. (2011). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
Ergin, A. Ş. (2014). *Vakıflar ve Yozgat'ta tarihi vakıf camileri*. Ankara: Anıl Matbaacılık.

Faroqhi, S. (2001). Toplumsal değişimin bir göstergesi olarak doğal afet: Edirne bölgesinde sel, 1100/1688–89. E. A. Zachariadou (Ed.), *Osmanlı İmparatorluğu'nda doğal afetler* (s. 273–286) içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ha, K. M. (2020). Disaster management: From a one sided approach to an inclusive system. *Environment Systems and Decisions*, 40(3), 403–412.

Karaca, T. N. (2004). Yozgat eğitim tarihine katkı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 139–150.

Karaca, T. N. (2005). *Ermeni sorununun gelişim sürecinde Yozgat'ta Türk Ermeni ilişkileri*. Ankara: TTK Yayınları.

Mumcuoğlu Türker, S. S. (2024). Az bilinen ahşap tavanlı Nakipzade Camii üzerine bir değerlendirme. *Bozok Journal of Engineering and Architecture*, 3(2), 149–165.

Oral, O. (2017). Yozgat halkının dinî anlayış ve inançlarına katkı veren medrese, zâviye ve âlimler. *Sosyal Bilimler Dergisi (SOBİDER)*, 4(15), 117–131.

Tyagi, A. (2010). Need for paradigm shift in approach to disaster management. *The Indian Journal of Political Science*, 71(1), 9–23.

Yozgadî, Y. Z. (1316). Yozgad Seylabı. İçinde *Evsâf-ı Seniyye-i Hamidiyyeden Bir Şemme*. Sakız: Şems Matbaası.

Gazete ve Süreli Yayınlar

Malumat Gazetesi, No. 148.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye. (1316/1898). İstanbul: Matbaa-ı Amire.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye. (1318/1900). İstanbul: Matbaa-ı Amire.

Salname-i Vilayet-i Ankara. (1308–1309/1891). Ankara: Vilayet Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Ankara. (1311/1893). Ankara: Vilayet Matbaası.

Tercüman-ı Hakikat, No. 3645.

Extended Summary

Natural disasters and disaster management represent a persistent challenge for humankind throughout history. Earthquakes, floods, and fires have occurred in various locations throughout the Ottoman lands, as they have in other regions of the world from antiquity to the present day. Throughout history, individuals and states have grappled with the inherent risks and dangers associated with these endeavors. Among the most prominent of these risks are natural disasters, such as earthquakes and floods. Due to the imprecise determination of their location and timing, the measures that can be taken are often inadequate. The evolution of methodologies employed in combating disasters has been shaped by historical experiences. In this context, construction techniques have been modernized, and the production of disaster-resistant materials has commenced. Consequently, this has given rise to novel employment opportunities and professional domains. In this regard, disasters have the capacity to precipitate profound transformations not only in the economic sphere but also in the social and cultural dimensions. As is the case in every region of the world, a variety of disasters have occurred in the Ottoman geography at different times. One such occurrence transpired in Yozgat during the reign of Sultan Abdulhamid II. The significant inundation event, documented in history as the Yozgat Flood, occurred on August 21, 1890.

At the time of the disaster in 1890, Yozgat was the district center of the Ankara Province. The Yozgat flood is extensively covered in Ottoman archival documents from the period, press reports such as the *Tercüman-ı Hakikat* newspaper, and in the elegy written on the subject by Yusuf Ziya Yozgadî, a bureaucrat and poet from Yozgat. The documents and the press coverage based on them reveal the official dimension of the issue, while Yozgadî's elegy reflects the social, emotional, and value-related dimensions of the event. When the calendar showed Thursday, August 21, 1890, a sudden storm broke out at noon, followed by rain and hail, instantly turning day into night. The city of Yozgat, located in a valley, is surrounded on its southern side by a large pine forest, while on the opposite side of the forest, to the north of the city, lies Nohutlu Hill. The great flood came down from Nohutlu Hill towards the Çatak neighborhood. While the people were in a state of panic, a large flood also came from the west of the city and the waters merged. Thus, Yozgat experienced one of the greatest disasters in its history. The floodwaters, described as a deluge by the poet and writer Yusuf Ziya Bey, swept away the houses and mansions at the mouths of the streams. In what was then known as the Sirasöğüt neighborhood, the Abbas Efendi women's bathhouse, located between the old Hospital Street and Nakipzade Street, was also destroyed in the flood. The Armenian Catholic church in the same area was also destroyed. Thus, half an hour of rain was enough to paralyze life, and the disaster quickly turned into a catastrophe.

In the aftermath of the disaster, a significant number of religious structures, including mosques, churches, and bathhouses, as well as residential dwellings, were rendered unusable. The death toll exceeded one hundred. The mosque was constructed by Hoşyar kadın, wife of Sultan II. Mahmud, a prominent symbol of the city and currently known as Nakipzade, was completely destroyed. Four rooms of the Mihrimah Sultan Madrasah, constructed by Hoşyar kadın in honor of her daughter, were also destroyed. The Armenian Catholic Church, the women's bathhouse, and the Greek school were also among the structures destroyed. In addition to these, dozens of houses were rendered unusable. This tragic event, which profoundly impacted Yozgat, was also documented in contemporary press reports. In response to the crisis, various aid campaigns were initiated to provide support to the affected individuals, and the state and national governments undertook efforts to address the psychological trauma experienced by the affected population. All correspondence related to the disaster is still on file in the state archives. Furthermore, Yusuf Ziya Bey, a poet, writer, and statesman hailing from Yozgat who was present at the event, composed a poignant elegy during this

period in remembrance of the tragedy. Documentation and newspaper reports concerning the village illuminate the administrative, financial, and political dimensions of the incident, while the aforementioned elegy discloses the sentiments of the populace and their perspective on the incident. Yozgadi's elegy functions not only as a personal expression of grief but also as a artistic manifestation of broader social upheaval.

In this article, the 1890 flood disaster is examined from multiple perspectives in light of Ottoman archival documents, newspaper articles from the period, and the aforementioned elegy. The disaster was of considerable magnitude. Yozgadi has drawn parallels between this disaster and the biblical Noah's Flood, suggesting that the two events share common characteristics. The onus of responsibility in the context of the disaster lay with Abdulvahhap Pasha, the governor of Yozgat at the time. The Ankara Governorate, to which Yozgat was administratively affiliated at the time, also provided significant support. Abidin Pasha, the governor of Ankara at the time, collaborated with the administrators of Yozgat to manage the crisis. In the aftermath of the disaster, conventional disaster management strategies were employed to mitigate the adverse effects. Initially, a crisis desk was established in Yozgat. The commission members acted expeditiously, conducting an initial assessment of the damage. Subsequently, temporary shelter was provided to the victims. The provision of food aid was a key component of the intervention. Abdulvahhap Pasha reported the measures taken and the actions carried out to the Ankara Governorate on a daily basis. Initial reports indicated that 200 fatalities had occurred and 150 households had sustained damage. Subsequent to the commission's investigations, the information was updated, and the number of affected households was revised to 63. The injured parties were treated by a physician in Yozgat. The women's bathhouse sustained the most severe damage among all structures affected by the disaster. The inundation reached up to the dome, resulting in the tragic loss of numerous lives, predominantly women and children.

The year 1890, when the flood struck, was an important turning point in Yozgat's administrative history. Since March 27, 1889, the city had been under the governance of Hasan Hayri Pasha, the father of Yusuf Ziya Bey, author of the aforementioned elegy. Pasha had previously served in Kırşehir before being transferred to Yozgat. From a public administration perspective, provincial governors strive to manage crises and mitigate the negative impact on the public in the event of a flood, as they do with other natural disasters. Disaster management is defined as the policies developed for the stages of a disaster, the administrative decisions made, and the activities carried out. In other words, disaster management consists of preventive and protective measures that must be taken to minimize the damage a disaster can cause. Disaster management is generally accepted to have three important stages: before, during, and after the event. Quick and correct decisions by managers directly affect those affected by the disaster. Disaster management in the Yozgat flood was carried out in two ways. For this purpose, the telegraph mechanism was used. Due to wire damage, communication was delayed by five to six hours on the first day.

Governor Abidin Pasha of Ankara established relief commissions in the districts of Çorum and Kırşehir, which were under the jurisdiction of his province, as well as in the district centers connected to them. He then gave instructions to organize an aid campaign. Another commission was also established in Ankara, chaired by the mayor. In such a great disaster, the victims were waiting for help. One of those who made the greatest effort in this regard was the governor Abdulvahhap Pasha. First, he prepared a list of tents and other necessary materials needed for the victims. Through the commission he established, he distributed the donations collected from across Yozgat to those in need. Everyone had a responsibility to overcome the crisis. In this context, the *Tercüman-ı Hakikat* newspaper set a good example of journalism in favor of the victims. It informed its readers about the disaster and encouraged them to provide financial support.

The assistance provided to the victims was inadequate for a number of them. Ultimately, support was requested from Sultan Abdülhamid II, the ruler of the time. The Sultan's approval of the request for assistance to the victims in Yozgat is also documented. However, the bureaucratic procedures of the Ottoman treasury impeded the timely delivery of aid to the victims. Conversely, the accounting procedures for the disbursed funds also necessitated a substantial time investment. Subsequent to the passage of several years, endeavors were undertaken to repair, renovate, and rebuild public service buildings to the greatest extent possible. In this specific context, the construction processes for the Hoşyar kadın Medrese and mosque, the two-arched stone bridge in the vicinity, and the Greek school were initiated. Despite the resolution to rebuild the mosque, the mosque foundation lacked sufficient financial resources. Consequently, Sultan Abdulhamid II provided additional support, and the mosque was completed and inaugurated for worship in late 1906 or early 1907. A stone bridge with two arches was constructed adjacent to the Hoşyar Kadın Mosque and inaugurated in 1898. In the aftermath of the demolition of the Greek school, two distinct educational institutions were constructed: one for the instruction of female students and another for male students. Consequently, public service buildings and residential homes were rebuilt, thereby effectuating a comprehensive restructuring of the city of Yozgat.